

Міністерство освіти і науки України
Верхнянський ліцей

Історико-географічна експедиція
«Історія міст і сіл України»

Історія села Верхня

Авторський колектив:
Учениці 11 класу
Менчук Наталія Ігорівна
Маліборська Юлія Олегівна

Керівник: Сімків Олег Мирославович

Село Верхня
Верхнянська ТГ
Калуський район

«Кожен населений пункт України
має свій початок, коли на його
території з'явилася людина, роди, племена,
які поступово освоювали землі з-під
лісу і творили матеріальну і духовну
культуру. На жаль, визначити витoki
тої чи іншої оселі, міста важко через
брак джерел, якщо вони загубилися
в плині часу»

Володимир Грабовецький. Історія Калуша. Дрогобич.

Відродження 1997, с. 9

Зміст

- Історія виникнення та заснування
- Село Верхня в 20х-30х роках ХХ ст.
 - ☐ Культурно-просвітницьке життя 30х років ХХ ст.
 - ☐ Микола Климишин
 - ☐ Шквірко Іван Петрович
- Друга світова війна
- Культура, звичаї та традиції
 - ☐ Життя селян
 - ☐ Мова
 - ☐ Фольклор
 - ☐ Коломийки
- Символіка
 - ☐ Гімн
 - ☐ Герб
- Керівники села Верхні
- Сьогодення села Верхні.
 - ☐ Амбулаторія
 - ☐ Церква. Відродження релігійного життя села
- Підприємства
 - ☐ ТОВ «КАРПАТНАФТОХІМ»
 - ☐ GOODVALLEY/ГУДВЕЛІ Україна (за старою назвою «Даноша»)
- Видатні постаті села

Історія виникнення та заснування.

Верхня – це село в Україні, яке належить до Прикарпаття, що знаходиться на заході країни. Село Верхня є центром Верхнянської сільської територіальної громади Калуського району Івано-Франківської області. Має свою історію та культуру.

Перша писемна згадка про село Верхня (Верхнє, Васконіс де Верхнє — запис у польських джерелах) належить до 31 липня 1448 року (за радянських часів в «Історії міст і сіл УРСР», зокрема, у томі «Івано-Франківщина» вказувався 1506 рік). А заснування села можливо відбулося значно раніше — в другій половині XIV ст. або ж на початку XV ст.

Верхня - одне з найбільших сіл Калушини, тому здавна ділилося на два кути: Горішній та Долішній. Крім того, частина села, що тягнеться від колгоспної ферми до межі з Гуменовим, має назву Нова Верхня. До складу села входили і чотири присілки, засновані після скасування панщини (1848 року) Іванкова, Діброва, Підлазки та Ангелівка. Однак, у зв'язку з будівництвом об'єктів Калуського концерну «Хлорвініл», присілки в наші дні - за винятком Іванкови - були ліквідовані. У повоєнний час село цілком перебудувалося. Станом на 20.05.1989р. Верхня налічувала 645 будинків та 2529 жителів, що становило на 212 будинків та 283 жителів більше, ніж 1931р. В 1988 році здано в експлуатацію Народний Дім. На місці старого клубу, де в другій половині 1940х-1950х років знаходився більшовицький гарнізон, поставлено пам'ятний хрест на честь закатованих там повстанців. 3 липня 1992 року підписано акт прийому відповідною комісією нового двоповерхового торговельного комплексу, що будувався кілька років. В селі є нова середня школа на 500 учнівських місць. Нова середня школа замість семирічної була збудована в 1956р. При будівництві в центрі села було зруйновано могилу Січовим Стрільцям, яку націоналістично налаштовані верхнянці насипали за Польщі в честь УСС, що проходили через Верхню, і своїх односельчан, що боролися за волю України в їхніх рядах.

Село Верхня в 20х-30х роках ХХ століття

В 1921 році у Верхні налічувалося 257 будинків та 1752 жителів, в тому числі 866 осіб чоловічої та 866 – жіночої статі; 1678 – греко-католиків і 15 осіб іудейського віросповідання. При цьому 1676 осіб своєю рідною мовою вважали русинську, а 65 – польську. Старожил села Верхні Федір Миколайович Дубина згадував: «Тато вмерли, як мені було 7 років, крім мене в хаті ще четверо таких голопупів. Потім мама ледве випросила в сусіда 200 ринських аби я пішов вчитися до Калуша на коваля. Йой, що то за наука була, ворогові не побажав би. Так ковальська справа привела мене до нашого пана Кірхмаєра. На тому місці тепер колгоспна ферма. Переважно кував коней. У Кірхмаєра їх було як бджіл у рою. А в селах дуже нелегко жилося. Хто тоді міг мріяти про якусь науку? Робота, робота». Кузні були розташовані на околиці села, одна з них була в господарстві в Дмитра Климишина. У кузні було гарно: закріплене на вертикальному колодязі кувалдо, точило. Корито з водою для гартування і охолодження виробів. Біля кузні ставили стовп для прив'язування коней, коли їх підковували. Процес кування відбувався так: коваль розігрівав до червоного кольору шматок металу в горні, де горіло деревне вугілля, горіння підсилювалося роздмухуванням полум'я за допомогою міхів, а далі брав кліщами залізо, клав його на кувалдо та бив по ньому молотком, надаючи предмету потрібної форми. Викувавши річ, її кидали у корито з водою для загартування. Кузня на селі звичайно була місцем зібрання чоловіків. В статті Миколи Климишина про Верхню 20х-30х рр. відзначено: «Дуже гарно розвивалася кооперація, що містилася через дорогу навпроти читальні, в домі громадянської канцелярії. Був теж один приватний склеп інваліда-українця, три крамниці, що їх власниками були жида, які пізніше самоліквідувалися, через те, що зросла сила українського кооперація».

Село об'єднувало мешканців у сільську громаду, за якою закріплювалась певна територія, податки, обов'язки. Унаслідок цього поселення було адміністративною, економічною та юридичною одиницею. Село складалося з території, на якій розташоване було поселення: селянські двори, головна сільська дорога, кульові і культурно-освітні об'єкти. Центром села Верхні була територія поблизу церкви та

приміщення громадського управління (гміна, сільська рада та інші). Церква знаходилася в центрі села, поблизу дороги. Біля неї був розташований цвинтар. Церква була дерев'яна, трибанна, зрубна. Її спорудженню та оздобленню надавалося великого значення. Олтарна частина була орієнтована на схід, а вхід на захід. Також в селі були виробничо-побутові об'єкти – це кузня, що належала пану адвокату Стефану Кірхмаєру і знаходилась на місці колишньої колгоспної церкви, а пізніше була в горішній частині села, млин був збудований на потоці Камінці в долішній частині, де називався Потоком. Млин – колісний, водяний, пізніше на ньому вже був мотор. В колгоспні часи був ліквідований.

Знаряддям праці для збору урожаю були серп зазублений, граблі для сіна, коса з одноручним кіссям (по-верхнянськи – кісси). Також в селі люди займались тваринництвом – вирощували корови, бики, свині, кози. Для них будували спеціальні приміщення – стайні, а для свиней – кучі. В селі одним з найпоширеніших видів господарської діяльності було ткацтво. Були прялки, ткацькі верстати. Ткані вироби були лляні і конопляні. Сорочки прикрашали вишивкою, що виникла давно і передавалася з покоління в покоління. Чоловіки носили довгі сорочки поверх штанів. Одним з популярних домашніх жіночих занять було в'язання. В селі також була олійня. У Верхні виробляли цеглу в цегольнях (була в горішньому кінці і долішньому). До виробничо-побутових об'єктів села ще відносились корчма і крамниця. Культурно-освітні об'єкти становили школа, а також хата читальня товариства «Просвіта». Хата-читальня споруджувалась на кошти сільської громади і була своєрідним клубом, осередком народного дозвілля. У Верхні в залі «Просвіти» проходили концерти хору, керівниками якого були Іван Шквірко, Павліна Дуда, Хоменець. Ставилися вистави. У Верхні були також присілки, які виникали внаслідок нестачі землі в селах і розташовувалися поза межами їхніх селищ. Адміністративно вони підпорядковувалися селу, на землях якого утворювалися. У Верхні була рядова форма поселення. Її характерною рисою є розташування дворів у ряд і орієнтація їх в одному напрямі: уздовж дороги або берега водойми. Пізніше наявність присілків привело до безсистемно-рядової форми поселення. В радянські часи на зміну традиційним формам приходять вулички та квартально-вуличне планування. Селянські

двори були вільного типу забудови (житло і господарські будівлі розміщувалися окремо одне від одного), які були і зімкнутого типу забудови (житло і господарські будівлі блокувалися між собою і вкривалися спільним дахом). До початку ХХ ст. хата мала одне житлове приміщення та сіни. На початку ХХ ст. житлові будинки були трикамерні: крім хати і сіней мали ще комору. Зрубні будівлі з горизонтально вкладених колод брусів. Дахи були на кроквах (у Верхні говорили – кізли). Дахи покривали переважно соломою, зв'язаною у снопки.

Про те, як жило населення села в 20-30ті роки, свідчать спогади Ф. Дубини і П. Марущака, жителя с. Завадка, що пізніше виїхав в Канаду. Верхнянський коваль Федір Дубина вчився в приватній ковальській школі в Калуші. Синам і дочкам простих людей і не мріялось про навчання у вищих школах, адже в хаті часто-густо були одні на всю сім'ю чоботи. Тож ледве виповнилось синові 14 років, батько каже, що вчитися далі не будеш, все одно пана з тебе не вийде.

Культурно- просвітне життя 30х років ХХ ст.

В 1933 році побудовано коло церкви на південному боці Народний дім, де містилася читальня «Просвіти», що мала свій хор, аматорський театральний гурток і велику театральну залу. Хор організував у 1926 році студент Матій Дуда. Він походив з великої родини, з якої вийшло п'ять студентів: знаний співак Михайло Дуда, Дуда Іван, Павло, Матій і Євдокія, заміжня Барнич. Взагалі село було знане з того, що мало багато студентів: крім згаданих були Дуда Василь і його сестра, знана співачка Павлина, Ірина і Люся Шквірко, Андрій Чолій, Климишин Микола, Степан, Теодор і Василь; Євдокія Скікун, заміжня Климишин, Іван Яцків і його брат Богдан. Були ще й чотири священники: два з них О. Тимків і О. Василь Дуда, син Дмитра, вчителі Кузьмик і Когут, а також інженер Теодор Караїм. М. Климишин писав в своїх спогадах: "Студентська секція в Калуші була того року (1831- автор.) під управою студентів з села Верхня. Лупенко В. був головою, крім того в управі були ще Матвій Дуда і Андрій Чолій. Обидва вони були ентузіастами співу, мали великий вплив на студентів, а тому в той час вони створили дуже міцний хор.

Микола Климишин

Велику роль в культурно-просвітницькому житті Калущини відігравав студент з Верхньої Микола Климишин, що був вірним побратимом Степана Бандери. Народився Микола Климишин (псевдонім Непоборний) 25 лютого 1909 року в селі Мостиці Калуського району. Коли хлопцеві виповнилося 2 роки, його батьки переїхали до сусідньої Верхні, де й минули молоді роки Миколи. Провчився 7 років у Станіславській гімназії. Пізніше Климишин навчався на філософському факультеті Краківського університету. За завданням С. Бандери переправляв з Чехії до Львова нелегальну літературу. Климишин згадував, що познайомився і потоваришував з Степаном Бандерою в Калуші в студентській громаді: «Ми обидва співали в хорі в других басах. Обидва з 1909 року».

Шквірко Іван Петрович

Шквірко Іван Петрович приїхав у село в 1905р. Працював в школі 45 років. Був педагогом, а потім управителем школи. Активіст «Просвіти». Засуджений 16.01.1950р. Помер у концтаборі. «Як кожен свідомий українець, при тому не бідний, не міг і верхнянський директор не помагати українським партизанам. Помагав грошми. 5 січня 1950 року Івана Шквірка заарештували (як було сказано раніше) за зв'язок з бандерівцями. Спочатку сидів у Коломії, потім в Станіславській тюрмі. Засудили на 10 років, з яких відсидів 7-звільнили за станом здоров'я. 13 лютого того ж року забрали жінку Шквірка і доньок. Усе їхнє нажите майно знищили і розграбували так, що за дві неділі усе було розвалено і будинку не стало.

Рідню Шквірка довго - від лютого до 26 грудня 1950 року - тримали в Брошневі на пересильному пункті. Потім два тижні везли їх на Сибір. В січні 1951 року прибули доньки з старою матір'ю до станції «Асіно» Томської області. Коли людей стали

*З другої сторони перша біля
стола Павліна Дуда, 1922 року
народження, znana оперна
співачка, викладач Львівської
консерваторії. Живе у Львові. У
Верхні була у 2000х.*

набирати на колгоспні роботи, Ірина відразу попросилася туди. В неї були документи про освіту, за якийсь час її поставили обліковцем на полі. Мати не витримала тяжких випробувань і умов життя, довго хворіла і померла, її могила залишилася в Сибіру. Батько, відбуваючи строк, теж захворів. Через хворобу в 1957 р повертається з Сибіру. Зараз в с. Рахині Долинського району на сільському цвинтарі стоїть непримітна могила. Спить у ній вічним сном Іван Шквірко, що помер в 1958 році в чужій хаті на чужій постелі з соломи».

Значні для села історичні події

Друга світова війна.

Для декого з верхнянців Друга світова війна розпочалась 1 вересня 1939 року. Це були ті люди, що призивалися в польську армію, зокрема Дуда Антон (1906-1941); Попадюк Василь Дмитрович (1906-1939), які пішли воювати в 1939 році та не вернулись. Їхні родини поставили пам'ятники в честь загиблих в далеких краях. Село Верхня було окупованим німецько-угорськими військами 2 липня 1941 року. За час окупації фашисти знищили 4-ьох мирних жителів, невраховуючи ОУН-УПА: Дуда Василь Тимкович (1919 року народження, член ОУН, в 1943р. розстріляний гестапо), Скікун Андрій Григорович (член ОУН, в 1943р. розстріляний гестапо), Скікун Андрій Антонович (1920р.н.,член ОУН, в 1943р. розстріляний гестапо). Спалено 36 дворів, а 113 юнаків і дівчат відправлено на каторжні роботи в Німеччину. У боях за Калуський район полягли 848 бійців Червоної Армії. На фронтах Другої світової війни у боротьбі проти загарбників загинуло 1187 мешканців Калуського району. Війна розділила людей, але всі наші країни, що поклали голови, залишаться в пам'яті людей.

Пам'ятник борцям за волю України

Культура, звичаї та традиції

Для того, щоб пізнати життя, село потрібно вивчати, не тільки його історію, а й його культуру, що передавалася з покоління в покоління, безперервно розвивалася, зберігала свої риси, які ставали традиційними. Ця традиційність виражена в різних формах: матеріальній (будівлях, знаряддях праці, ремеслах, одязі, їжі) і духовній (звичаях, обрядах, усній народній творчості). Відомості про звичаї на Прикарпатті почав збирати Львівський українознавчий осередок, що утворився на початку 30х років 19 ст. діячами «Руської Трійці». В різних регіонах розселення формуються певні особливості побуту і культури. Це є основою поділу території України на такі регіони: Центральна-Східна Україна (Південно-Східна); Північний (Поліський); Західний. Калуський район є перехідною зоною між Бойківщиною та Опіллям, тому тут є вплив традицій цих районів. Калуська газета носить назву «Дзвони Підгір'я». Підгорянами називали українське населення східної Галичини, на цілім Прикарпатті. Займаються підгоряни хліборобством, скотарством і домашнім промислом – гончарі, кошикарі. Багато йде на заробіток коло конопель й коло соломи. Хати дерев'яні, чисті, криті соломою, гонками, бляхою або черепицею. У господарському житті села є давні звичаї взаємодопомоги під час термінових і трудно-містких робіт. Ці роботи виконували толокою. Дотепер в селі зберігся звичай толокою будувати хати та інші господарські споруди, косити сіно, копати картоплю (бульбу). Громадські будівлі зводили толокою. При будівництві нової церкви в наш час під час толоки панувала особлива атмосфера спілкування. Більше ніж будь-коли було доброзичливості при важкій праці. Переважав мажорний настрій. Привітними і люб'язними виглядали господарі, які не дозволяли собі, навіть у випадку незадоволення якимось робітником, зробити йому зауваження. Колективна праця супроводжувалися жартами, співами. В кінці 70х на початку 80х років при Верхнянському будинку культури діяв вокально-інструментальний ансамбль «Мрія» під керівництвом Івана Когута. Солістки ансамблю сестри Кінзерські стали відомими співачками: Леся виступає в народному хорі «Прикарпаття», Любов - солістка Кубанського козачого хору. Орест Волощак працював викладачем Калуської музичної школи №2.

Життя селян

Найважливішими спорудами в обійсті були стодола, де обмолочували збіжжя, а також тримали сніпки жита, пшениці, ще була стайня для утримання худоби. У кожному господарстві були шопи, тобто навіси, відкриті з одного боку будівлі. Там складали дрова, сільське господарське знаряддя, ставили вози, а сіно зберігали на поді стодоли, а також в оборозі - простій споруді з чотирьох стовпів, над якими споруджувався пересувний (по вертикалі) солом'яний дашок. Одяг виконував практичну, захисну функцію, а також функцію оберега, бо вишита тканина оберігала людину від «поганого» ока. З їжі у Верхні були поширені: «затірка» -

розтирали борошно з невеликою кількістю води, до утворення маленьких кульок, які варили у воді. Потім затірку заливали молоком, у піст мастили олією. У неділю та святкові дні варили пироги з борошна, начиняючи сиром, картоплею, квашеною капустою. Найбільш поширеною була картопля (бульба). Її найчастіше варили в лущинні або пекли в печі. Їли бульбу з квашеною капустою, огірками, квасним молоком, мастили смаженим салом (шкварками). На олії смажили «терті плячки з бульби». Селяни споживали багато капусти, особливо квашеної. З квашеної капусти готували капустняк. Варили борщ. Влітку на полі їли хліб, що разом з цибулею становили полуденок селянина. Важливу роль в харчуванні відігравав горох та квасоля (фасоля). Споживали коров'яче молоко і молочні продукти: сир, сметану. Серед календарних свят найважливішими були зимові (Різдвяні) та Великдень. При святкуванні цих свят тісно переплітались християнські народні звичаї та обряди. На Святий вечір людям заборонялося ходити колядувати, працівники школи, колгоспу,

Інтер'єр сільської хати

лікарні не могли хрестити дітей, брати шлюб в церкві, на Великдень святити паску тощо. Але, незважаючи на це, люди продовжували жити християнським життям.

*Елемент жіночого вбрання
(запаска, вишита сорочка, хустка)*

Вишивка села Верхня

Мова

Мова верхнянців належить до наддніпрянського говору. На її риси вплинули покутські і бойківські говірки. Обсяг дії букви "и" збільшується порівняно з літературною мовою: тьижко, сьиду, взьив си. Або м'які "й", або "н": Впийтий (припнятий), памньитала. В мові вживається і м'яка сполука "и": висільи, спаньи. Займенники верхнянські відрізняються від літературних так, той, тота, тото - замість та, то.

Сися, сисе - замість ся, се.

Він, вна, вно замість він, вона, воно.

Го, їго замість його.

Існує в говірці числівник їдень - один.

Вживається в мові "гій", запишився, гій гречінний пиріг - загордився; гій коли би - немов. А також деякі ще інші слова: вздрів їго - побачив його, файний день - гарний день; чос сі так напудив? - чому так налякався? Вигуки до худоби і домашніх тварин:

на коня: Гий! Виьо! Гуч! Кум! Вісьта! Гайта! Гов! Птру!

На вола: Гей! Соп! Цабе!; На теля: Киць!; На kota - Миць! Птрус!; На пса: Марш!;
На свиню: А-са! А-цю!

Микола Климишин, що хотів писати магістерську працю в Краківському університеті по говору села Верхні, вказує на відмінності вимови в різних селах, що знаходились по сусідству у Верхні; наприклад кажуть "пальцьом", а в Мостищах "пальцем". Кропивник, Мостища і Копанки вживають тверду відміну займенника, а Завадка, Верхня і Негівці - м'яку. Відмінності між селами є не тільки в говірці, але й в одязі. У жінок це спосіб в'язання хустки на голові, в молодиць і старших жінок так само. Мотиви вишивок є суттєво різними в названих селах. Ще перед 1-ю світовою війною носили чоловіки довгі сорочки поверх штанів, але була різниця у довжині таких сорочок в окремих селах.

Фольклор

В наш час вивченням фольклору села Верхні займалося наукове товариство імені Тараса Шевченка з Львова та пропозицією голови секції етнографії та фольклористики продюсера Романа Кирчіва. У село Верхня був відряджений науковим товариством імені Шевченка завідувач проблемної науково-дослідницької лабораторії музичної етнології при Львівській державній музичній академії імені Лисенка. Щоб дати характеристику мелодики верхнянських коломийок та зробити запис мелодій цих народних творів, музичну характеристику верхнянських коломийок зробив завідувач проблемної науково-дослідницької лабораторії музичної етнології при Львівській державній музичній академії імені Лисенка Василь Коваль.

Коломийки

Господарські заняття верхнянців відображено в Коломийках с. Верхня.

«Як я тобі заспіваю - голос сі покотит.

Аж до тої студолоньки, де любко молотит.

Аж до тої студолоньки, аж до тої хати,

Де я маю, молоденька, господарювати».

(Коломийка про себе)

«Воли мої, половії, чому ви орети,

Літа мої молодії, чо так марно йдети?

Воли мої половії, половці, половці,

Хто вас буди завиртати по моїй головці».

(Богецька дівчина)

«Жито, мамцьо, жито мамцьо, жито ни ячмінка,

Як дівчину не любити, коли файна дівка?»

(Любовні парубоцькі)

«Дарую ти, моя доню, корову з тильитьом,

Бис ніколи не ходила по селу з горньитьом».

(Коло рідної мами)

«Ой, дождж іде, роса паде, на Юркову хату.

-А ти, Юрку, скуби курку та сі пошивай хату!»

(Іменні)

Символіка

Гімн

Село Верхня має свій гімн, свій герб. Авторами гімну є подружжя Попадюків - Микола Дмитрович та Ярослава Василівна - обоє вчителі Верхнянської школи. Ярослава Василівна ще під час навчання в Івано-Франківському педагогічному інституті дивувала студентів та викладачів своїми музичними здібностями. Їй пропонували поступати в Київську чи Львівську консерваторію. Миколу Дмитровича, коли був вчителем, якось просили написати для гумористичної газети. Так появилася таланти для творчості. З ідеєю написання гімну звернувся голова сільської ради Микола Філіпович. Микола Дмитрович Попадюк написав текст гімну, а дружину попросив написати музику. Художній керівник Народного дому Василь Федоришин допоміг їм в окомпануванні та музичному виконанні. Виконання гімну тепер є обов'язковим атрибутом святкування кожного Дня села.

Уривок гімну с. Верхня (слова М. Д. Попадюк, музика Я. В. Попадюк)

На планеті Земля

В нас міцно живуть.

Є село наше рідне,

Верхня, Верхня, верхнянці

Що з'явилося на карті

Щасливу обрали дорогу,

Вже багато століть,

Щоби з Вами довіку

Бо від древнього Галича

Незалежними будь!

Бере все необхідне

І тому, як твердиня

Наша Верхня стоїть

Приспів:

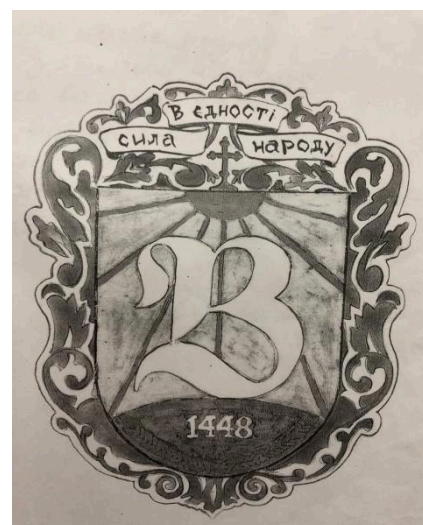
Верхня, Верхня, верхнянці

Завжди дякуємо Богу,

Що джерела батьківські

Герб

На гербі села в верхній частині написано "В єдності сила народу", а також вгорі зображено хрест, що символізує

те, що жителі села Верхні є рівними християнами і щиро вірять в Бога. Сині і жовті кольори символізують небо і землю. Промені сонця падають на *Герб села Верхня* землю, що зображена зеленим кольором і колосками пшениці.

Це символізує те, що верхнянці займалися і займаються хліборобством. Українці - раса хліборобів, прив'язаних до своєї землі, хлібороб - основа основ нашого теперішнього розкішного проживання. Буква "В" означає назву села - Верхня. Внизу цифра – 1448, що є роком першої письмової згадки про село Верхня.

Керівники села Верхня

Керівником села Верхня в 20-30ті роки був Василь Гнатів. Після війни головою сільської ради в 1955 році був Стадник Михайло Григорович. В 1956 р Застроцький, пізніше головами села були Тимків Михайло Васильович, Лаврик Олексій Данилович, Гошовський Володимир, Кінзерський Василь Юркович, Маліборська Ганна Михайлівна, Скікун Богдан Петрович, Попадюк Богдан Михайлович, Лазаришин Іван Іванович, Добрянський Микола Миколайович, Філіпович Микола Олексійович та Маліборський Михайло Богданович.

Депутати Верхнянської сільської ради IV демократичного

скликання

Сьогодення села Верхня.

Сучасна Верхня - це 700 дворів, де проживає 2808 мешканців. Це третє місце в районі серед сіл за кількістю населення. Тут функціонують Народний Дім, амбулаторія, дошкільний навчальний заклад. Колобок, бібліотека, відділення зв'язку, ветеринарна лікарня, філія ощадбанку, нова аптека. У 1992 році збудовано торговий комплекс, у якому знаходиться ресторан «У Ольги» та комп'ютерний клуб, магазин

"1000 дрібниць" (підприємець М. М. Добрянський), господарський магазин (підприємець Данилів), магазин (підприємець Свирид), підприємства Шутяка, Сеника, Луціва. Мало яке з сіл має свій друкований орган у Верхні.

На початку 2000х років почав виходити інформаційний листок "Верхня". За сприяння депутата районної ради Назара Волощака, за сприяння партії "Народний союз наша Україна" виходив безкоштовний інформаційний листок. Так, Верхня: (тижневик). Редакційна колегія: головний редактор - Волощак Н.О, заступ. редактора Маліборський О. І. Член редакції Тихан І. Б. тижневно висвітлював політичне життя в Україні, краї, селі, друкував статті з історії села, біографії відомих людей - вихідців з Верхні, культурне життя, привітання, рекламу, оголошення. Історичні корені народного мистецтва, що беруть початки в минулих століттях, продовжують і розвивають сучасні майстри і майстрині. Євдокія Закальницька займається бісероплетінням. По роботах Євдокії Закальницької видно, що вона вкладає душу і серце в свої вироби. Марія Прокопівна Антонів перетворила свою хату в музей вишивки. Для майстрині, яка займається вишиванням з 9-ти років, створення барвистих картин є спочинком для душі. В роботах Марії Антонів відчувається творча душа і добре серце. Також відомою вишивальницею є Ярослава Когут. Художник Микола Васильович Когут - автор більш чотирьохсот картин. З 12-ти років пише вірші Оксана Попадюк. Юна поетеса має в своєму творчому доробку 97 віршів різноманітної тематики: про природу, мову, події

української історії, моральні якості людини. В бібліотеці Верхнянського Народного Дому зберігається давнє видання Євангелія, якому вже більше 150-ти років, а також інші предмети декоративного і господарського вжитку, подаровані мешканцями села народного музею, що створювався з ініціативи голови Верхнянської сільської Ради М.О. Філіповича.

Амбулаторія

Велику роль в охороні здоров'я і профілактиці захворювань відіграє Верхнянська лікарська амбулаторія, де працювало і працює багато висококваліфікованих і фахових лікарів та медичних працівників. Головні лікарі: Грабовський Петро Борисович, що народився 1933 року на Вінничині. Закінчив фельдшерську школу і медичний інститут. Працював лікарем швидкої медичної допомоги, фельдшером, головним лікарем амбулаторії у Львівській області. Також головними лікарями у Верхні працювали Олійник, Кушнір, Попадинець. За час роботи Ореста Антоновича Попадинця амбулаторія стала зразковою в Україні і на її базі проводилися районні, обласні, республіканські семінари медичних працівників сільських амбулаторій України. Шанованими для жителів села були такі медичні працівники як Головчак М. І., Федоришин П. С., Микитин О., Луців Є., сімейний лікар Маліборська І. В., Легоняк, Попадюк, Шавранська. Багато жителів пам'ятають багатолітнього стоматолога амбулаторії Гошовську Марію Лук'янівну.

Церква. Відродження релігійного життя села.

Компартійне середовище релігію вважало опікуном для народу; а служителів церкви злочинцями. В зв'язку з такою політикою церква в с. Верхня була недіючою, а пізніше в зв'язку з планом «освоєння культових приміщень» планувалося перетворити в музей. В зв'язку з перебудовою

на Прикарпатті розгорнувся релігійний рух за відновлення діяльності Української греко-католицької церкви. Навесні 1987 року у містах Калуш, Івано-Франківськ, Тисмениця, Калуському і Долинському районах проводилися збори віруючих греко-католиків, в на яких вимагали передачі віруючим церковних споруд. Піднесення національно-визвольного руху у перебудовні роки яскраво виявилось і в релігійній сфері, що проявилось насамперед в активізації боротьби за легалізацію Української греко-католицької церкви, брутально ліквідованою сталінською адміністрацією у 1946 році. Відтоді ця конгресія перебувала на нелегальному становищі. 26 січня 1990 року УГКЦ була легалізована. У селі Верхня було відновлено діяльність церкви в цей період, яку в радянські часи перетворили в музей дитячої творчості. Першими священниками були батько й син Притули зі Збори. Наступними були греко-католицькі священники: отець Дмитро Бігун, отець Володимир Олійник (при ньому почалося будівництво нової церкви), отець Євген Ткач (при ньому було зведено нову церкву), та теперішній отець Мирослав Чемний (з 2020 року). В селі є також Православна церква Київського Патріархату. Першим її священником був отець Михайло Чоловський, та після його смерті (з 2013 року) став на парафію отець Василь Шевчук.

*Греко-Католицька церква
Івана Хрестителя*

Підприємства

На території села Верхня почали створюватись місцеві підприємства. У селі підприємець Олександр Луців створив м'ясопереробне підприємство по виробництву ковбаси та м'ясних продуктів. Тепер це відоме підприємство «Іванковецькі ковбаси» не тільки в Калуському районі, а й в області, що створило мережу своїх магазинів. Також в селі діє столярний цех та інші підприємства. Було відкрито як продовольчі так і господарські крамниці, кафе. Це створює все більш зручності для населення села. Підприємці також створюють нові робочі місця для людей. У Верхня відкрито перший сільський супермаркет європейського рівня «Гостинний Дім».

ТОВ «КАРПАТНАФТОХІМ»

З кінця 1950х-початку 1960х років змінилася структура населення села Верхня в зв'язку з будівництвом хімічних підприємств Калуша. Це будівництво привело до зростання кількості робітників, так як жителі села стали там працювати. В 1959 році виконуючи постанови про прискорений розвиток хімічної промисловості в районі міста Калуша були відкриті великі запаси калійних полімінеральних руд та калійних солей. Це створило умови для розвитку хімічної промисловості. В 1959 році почалося будівництво Калуського хіміко-металургійного-комбінату (КХМК). Будова була оголошена комсомольсько-молодіжною будовою. На будівництво з'їхалася молодь різних міст і в тому числі багато жителів Верхні. На будові було створено спеціальні курси, на яких можна було оволодіти робітничими професіями. Після закінчення Верхнянської школи учням давали направлення на роботу на такі виробництва як Калуський завод залізобетонних виробів і конструкцій, ремонтно-механічний завод, виробничий комбінат «Аеросил» (з 1965р.), цех карбомідних смол (з 1970р.), цех по виробництву хімічних засобів захисту рослин, цех ЧХУ (чотирихлористий вуглерод і перхостилен) (з 1972р.), цех ХІК (хлор і каустична сода) (з 1974р.). Для підготовки спеціалістів середньої кваліфікації в Калуші був відкритий хіміко-технологічний технікум, де вчилася багато молоді з Верхні. 701 цех називали «верхнянським», так як тут працювало найбільше робітників з Верхні. З 1975 року Калуський хіміко-металургійний був перейменований в Калуське виробниче об'єднання «Хлорвініл». Воно виробляло 33 види продукції. В об'єднанні працювало 14,5 тисяч

робітників. Пізніше об'єднання перейменовано в концерн «Оріана» і «Лукор». Для будівництва хімічного гіганта було забрано частину земель села Верхня, що належали колгоспу імені Ілліча, близько 300 га. Багато верхнянців стали відомими передовиками виробництва. Ярослав Свирид, аграрниця виробництва хлору і каустичної соди, за добросовісну працю була нагороджена срібною медаллю і дипломом «Виставки Досягнень Народного Господарства СРСР», а також автомашиною «Москвич».

GOODVALLEY/ГУДВЕЛЛІ Україна (за старою назвою «Даноша»)

Даноша - перший виробник в Україні з великою кількістю свиней та низьким споживанням корму, низьким відсотком жиру та високим числом живонароджених поросят. Компанія орендує великі земельні площі для вирощування кормів у Верхні. На гектарах місцевої землі «Даноша» вирощує кукурудзу та пшеницю - усе необхідне для відгодівлі. Використання передових аграрних технологій та сучасної техніки дозволяє виготовляти якісні корми, що суттєво впливає на здоров'я поголів'я та якість продукції. На «Даноші» працює комбінат із виготовлення комбікорму. Поросята, яким виповнилося 12 тижнів забирають з одного комплексу і перевозять до іншого, де дещо відмінні умови та відповідне харчування. У результаті вдається запобігти розповсюдженню інфекцій і хвороб. У цьому комплексі поросята живуть до 23-х тижнів, а потім їх відправляють на забій. Для обігрівання комплексу буде використовуватися газ метан, що утворюється в органічному добриві. Багато жителів Верхні працюють на найбільшому в Україні свинокомплексі «Даноша».

Видатні постаті села

Наш край славний людьми, які сприяли здобуттю незалежності, його відродженню та збагатили духовну скарбницю. Серед них **Іван Куровець** - відомий лікар, громадський діяч, організатор українських національних товариств, що народився в місті Калуші. Саме на теренах Калуського повіту після закінчення Віденського університету понад чверть століття мав лікарську практику. Своєю працею, чесністю і совістю добився слави першорядного лікаря і організатора. Зусиллями І. Куровця були засновані читальні «Просвіти» у селах Калуського повіту, став фундатором «Народного Дому» та «Народного Банку» у Калуші. **Орест Антонович Попадинець** - головний лікар Верхнянської лікарської амбулаторії, учасник бойових дій, чие ім'я занесено в «Золоту книгу» пошани В'єтнаму, депутат Калуської районної ради IV демократичного скликання. Став лауреатом премії ім. Куровця в 2003 році.

Талановиті жителі Верхні пишуть вірші про село, його жителів, прославляють Бога. Зокрема це вчителька української мови та літератури **Марія Олексіївна Кузик** і техпрацівниця школи **Стефанія Федоришин**. Їх вірші опубліковані у збірнику «Сад пісень» виданий національно-просвітницьким центром «Факел пам'яті Марії» у місті Чернівці у 2006 році. Цей колективний збірник - цілюща купіль на оздоровлення себе, своїх нащадків, Землі від усіляких, що маємо чи можемо мати, проблем - через оздоровлення душі. Справжньою гордістю верхнянців є зразковий аматорський фольклорно-етнографічний колектив «Калинова сопілочка», що був заснований в 1992 році (керівник **Наталія Дуда**). У 1993 році йому присвоєно звання Народного. Ще один відомий верхнянський художник **Василь Шевчук** - автор багатьох художніх картин і оформлювач книг місцевих авторів. Шевчук Василь Іванович народився 1962 року, в 1980 році закінчив Яворівське училище (Львівської області) художньої обробки дерева, і отримав спеціальність червонодеревника - різьбяра. Працював на Черкаському ДОК інструктором по дереву. 1981-1983рр служив в армії. Пізніше працював у образотворчому мистецтві, художником-дизайнером (ВО «Хлорвініл», ВАТ «Оріана», ЗАТ «Лукор»), також членом спілки Рекламистів України. Учасник та неодноразовий переможець багатьох конкурсів в галузі графічного дизайну та

прикладної графіки. Її роботи знаходяться в приватних колекціях Норвегії (Осло), Іспанії (Мадрид), Росії (Москва), України (Київ, Івано-Франківськ, Калуш, та в рідному селі Верхня). **Мисюра-Ткачук Анастасія Олексіївна** 1925 р. н. (псевдонім «Безрідна») санітарка сотні, зв'язкова. З 15-річного віку пов'язала свою долю з національно-визвольною боротьбою вступивши в організацію Українських Націоналістів. Пройшла повстанськими стежками, разом з побратимами виборювала незалежність нашої держави. Ні тюрми, ні сталінські ГУЛАГи не зламали її духу. Перенесла тортури в НКВС, 10-літні знущання в таборах (покарання відбували в озерлагу м. Тайшет і Горлагу м. Норильськ) та 48-річне поневіряння на чужині. Залишилась такою ж нескореною духом. **Галій Володимир** - науковий працівник ветеринарно-дослідного інституту в США. В 1990 році завершив навчання в Київській сільсько-господарській академії. В 1992 році виїхав в США і продовжив там навчання, потім залишився там працювати в науково-дослідницькому ветеринарному інституті. **Шевчук Михайло Григорович** - кандидат медичних наук, професор Івано-Франківського медичного університету, працював лікарем-хірургом в обласній Івано-Франківській лікарні. **Світлана Петрівна Грабовська** -закінчила московський медичний університет, в кінці 80х років виїхала в США, на даний час працює науковим медичним працівником. **Борин Василь Степанович** -працює на кафедрі автоматизації та комп'ютерно-інтегрованих технологій в Івано-Франківському національно-технічному університеті нафти й газу.

Список використаної літератури та архівних джерел

1. Грабовецький В. Нариси історії Прикарпаття т.1, Івано-Франківськ , 1992.
2. МIRONЮК М. Калущина в документах і фактах Болохів - г «Дзвони Підгір'я», 1992, 19 листопада.
3. МIRONЮК М. Калущина в документах і фактах Верхня.- г «Дзвони Підгір'я», 1992, 22, 27, 29 жовтня.
4. Грабовець В. Народне поветання під проиодом Івана Грабівського.- г «Прікарпатська правда», 1991 , 3 серпня.
5. Грігорив М. Мрії про волю збулися .- г «Дзвоні Підгір'я», 1996, 7 серпня.
6. Котик І. Будитель руського духа в Галичині. - г «Зоря Прикарпаття», 1981, 20 червня.
7. Жуковський Р., Субтельний О. Нарис історії України, 1992.
8. Когут М. Славні імена Калущини г. « Дзвони Підгір'я», 1996, 27 листопада.
9. Когут М. Повітовий союз кружків. Рідної школи в Калуші - г. « Полиття», 1996.
10. Когут М. Нескорена «Галичанка» - г. « Дзвоні Підгір'я», 1997, 1 лютого.
11. Історії місті сіл УРСР. Івано-Франківська область К, 1971.
12. Процик Р. Таємниці калуської землі. Про походження назв населених пунктів Калуського району - г. «Дзвоні Підгір'я», 1997, 2 серпня.
13. «Верхня- сільські вісті». 2005 р.
14. Федьків Т. Наша Верхня стоїть, як твердиня - г. «Вісті Калущини», 2007 р. 13 січня.
15. Габорак Мирослав. Назви поселень Івано-Франківщини. (Бойківщина, Гуцульщина та Опілля) історико- етимологічний словник. Івано- Франківськ ОППО, 2007.
16. Матеріями музею- світлиці Верхнянської ЗОШ І-ІІІ ступенів.
17. М. Климишин В. поході до волі т. 1., Детройт, 1987; т.2., 1996.
18. В. Лупенко.- У історії села Верхня. С. Верхня- сільської вісті: 03. 12. 2005р,
19. Надія Іващишин. Верхні - 560 років г. «Вісті Калущини», 27.09. 2008р;